

Система патріотичного виховання на засадах української етнопедагогіки

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького (м. Черкаси)

Постановка наукової проблеми та її значення. Необхідність упровадження засобів української етнопедагогіки у виховний процес викликана низкою об'єктивних причин. По-перше, Україні потрібні національно свідомі громадяни, патріоти, захисники своєї Вітчизни, які б відчували власну причетність до своєї землі, до свого народу, держави. По-друге, розповсюдженням національного нігілізму, антипатріотизму, які є наслідком багатовікового поневолення українського народу. По-третє, сучасний етап розвитку суспільства гостро ставить питання про громадянський мир та національну злагоду. Перед педагогами й учителями як державним інститутом стоїть завдання виховання свідомих та активних членів суспільства, а для цього виховний процес повинен ґрунтуватися на українській етнопедагогіці, українській національній системі виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблеми. У різні часи розвитку суспільства народні виховні традиції були близькими багатьом відомим педагогам. Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Франко, стверджуючи принцип природовідповідності, наголошували на тому, що людина найкраще розвивається тоді, коли навчається й виховується рідною мовою, дбає про збереження традицій і звичаїв [5, 6, 7]. За висновком М. Драгоманова, педагог повинен добре знати теорію народного елементу в педагогіці, народну мову, словесність, історію [2].

Ю. С. Красильник, досліджуючи особливості патріотичного виховання засобами етнопедагогіки, зауважує, що в основу педагогічного процесу як уніфікованої системи освітнього процесу має бути покладений синтез досягнень педагогіки [3].

О. Киричук серед основних принципів організації виховного процесу на перше місце поставив принцип народності, що передбачає такі види діяльності вихованців, зміст яких складають рідна мова, народні традиції та мистецтво, звичаї, обряди [4]. О. Воропай указує, що традиції, звичаї, обряди, рідна мова – це найміцніші елементи, що об'єднують людей у народ, націю [1]. Роботу виконано в рамках теми "Патріотичне виховання студентів вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності засобами народної фізичної культури".

Теоретичний аналіз проблеми, вивчення стану патріотичного виховання дали підставу висунути гіпотезу, на основі якої розроблено систему патріотичного виховання на засадах української етнопедагогіки, що визначається як сукупність закономірно побудованих, динамічно пов'язаних компонентів – мети, завдань, змісту, засобів української етнопедагогіки, умов їх реалізації та взаємодії інтегрованих суб'єктів, – які формують патріотизм у душі природно-історичного розвитку української нації на кожному етапі цілеспрямованого, планомірного педагогічного процесу.

Завдання дослідження – проаналізувати систему патріотичного виховання на засадах української етнопедагогіки й вивчити її вплив на підвищення рівня морально-вольових якостей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мета патріотичного виховання – формування не абстрактної особистості, а представника рідного народу. У процесі реалізації патріотичного виховання засобами української етнопедагогіки формується система основних компонентів духовного світу особистості:

- національна психологія, яка обумовлена матеріальними чинниками, культурно-історичними обставинами, природними особливостями українців тощо;
- національний характер і темперамент;
- любов до рідної мови;
- національний спосіб мислення, який спрямований на оволодіння результатами розумової діяльності попередніх поколінь;
- народна мораль, етика (людяність, доброту, милосердя, співпереживання) як найвищі духовні надбання рідного й інших народів;
- народна естетика (естетичні погляди, смаки, гідна поведінка, доброзичливе ставлення до людей);

– національний світогляд (система поглядів, переконань, ідеалів особистості, ціннісних орієнтацій).

Мета патріотичного виховання конкретизується в його завданнях, основними з яких є розвиток природних задатків, здібностей і нахилів; виховання в душі пізнання, збереження і розвитку матеріальної і духовної культури рідного народу; формування інтелектуально розвиненої, духовно багаті, цілісної особистості; виховання національної свідомості й самосвідомості, історичної пам'яті, національного характеру, світогляду, гуманістичних ідеалів; створення умов для гармонії особистих та громадських, індивідуальних і загальнонаціональних, загальнодержавних потреб, інтересів, практичних дій, справ; виховувати в молоді готовність захищати Батьківщину, зберігати згуртованість та єдність нації, усього суспільства.

Педагогічна модель системи патріотичного виховання включає принципи – вихідні положення, що визначають основні вимоги до процесу виховання, його змісту, організації, форм, методів, прийомів. Це:

– народність, єдність загальнолюдського й національного, національна спрямованість виховання, оволодіння рідною мовою, формування національної свідомості, любові до рідної землі та свого народу; прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, народних традицій і звичаїв, національно-етнічної обрядовості всіх народів, що заселяють Україну;

– природовідповідність виховання – урахування багатогранної й цілісної природи людини, вікових, індивідуальних, анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей;

– культуровідповідність виховання – органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними та побутовими традиціями, із народним мистецтвом, забезпечення духовної єдності й спадкоємності поколінь;

– гуманізація виховання – створення умов для формування кращих якостей та здібностей людини, джерел її життєвих сил; гуманізація взаємин між вихователями й вихованцями, повага до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довір'я до неї; виховання гуманної особистості, щирої доброзичливої, милосердної;

– демократизація виховання – усунення авторитарного стилю виховання;

– співробітництво вихователів і вихованців, сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визначення його права на свободу і на розвиток здібностей і виявлення індивідуальності, формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини, її громадянською відповідальністю;

– безперервність виховання – досягнення цілісності й наступності у вихованні, перетворення його в процес, що триває протягом усього життя людини, нероздільність навчання та виховання, що полягає в їх органічному поєднанні;

– етнізація виховання – наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості особистості;

– диференціація та індивідуалізація виховання – урахування у виховній роботі рівня фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку вихованців, стимулювання активності, розкриття творчої індивідуальності кожного;

– послідовність, систематичність і варіантність форм та методів: свідомість, активність, самодіяльність і творча ініціатива вихованців, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою й самодіяльністю вихованців; зв'язок виховання з життям;

– інтегративність – єдність педагогічних вимог усіх суб'єктів виховного процесу.

Одним із найважливіших складників виховання патріотизму особистості є фізичне виховання. В етнопедагогіці чітко визначена його мета – зміцнення здоров'я, підготовка людини до праці, оборони, формування сили, швидкості, витривалості, спритності.

Українська етнопедагогіка передбачає пошукову активність вихователів у напрямі корекції тих умов людської особистості, які мають умовно пасивний характер.

Найпоширенішими формами етнопедагогічного навчання й виховання є індивідуальні, групові (колективні) та масові. У народі поширені такі поняття, як громада, братерство, товариство, що свідчать про силу, авторитет колективних форм організації діяльності.

Арсенал методів патріотичного виховання в народній педагогіці широкий і різноманітний. Їх умовно можна поділити на такі групи: народно-педагогічні методи виховання словом рідної мови; методи виховання патріотичної поведінки (патріотичного досвіду); народно-педагогічні методи

стимулювання, заохочення та спонукання. Окрема група методів – молитва, святі тайни, присяга. В основі цієї класифікації – закономірності процесу виховання й основні джерела набуття знань, досвіду патріотичної поведінки та діяльності.

До першої групи належать бесіда, роз'яснення, проповідь, репродукція й імпровізація усної народної творчості, повчання, порада, приклад, народний гумор тощо. До другої групи увійшли спосіб життя та діяльності, вправи, режим праці, виконання доручень й обов'язків, спілкування, народні звичаї та обряди. У практиці народного виховання виробилася розгалужена система методів стимулювання, заохочення й спонукання: вимога, громадська думка, очікувана радість, наказ, заборона, порада, навіювання, нагорода, кара, привчання тощо.

Отже, засоби української етнопедагогіки – національні культурно-історичні традиції, звичаї, обряди, рідна мова, історія, народне мистецтво, національні ідеали, народна мораль, етика, естетика, родовід, краєзнавство, природа, фольклор, народний календар, національна символіка, релігійні виховні традиції, форми й методи етнопедагогіки; критерії визначення рівня вихованості особистості – є невичерпним джерелом виховання патріотизму. Засоби етнопедагогіки виконують функцію єдності та взаємодії виховання й навчання зі стимулюванням самопрограмування індивіда із розвитком його духовно-творчих задатків за допомогою таких чинників, як сприймання, мотиваційна діяльність, усвідомлення через поєднання нового та старого в народних традиціях й обрядах, відтворення через неодноразове повторення обрядової діяльності за взірцем, що сприяє актуалізації знань і досвіду, творчої діяльності через пошукову й рольову дію тощо. Поряд із функціями виховання в змісті, і в засобах етнопедагогіки реалізується функція самовиховання.

На засвоєння змісту патріотичного виховання, його реалізацію спрямовується діяльність інтегрованих суб'єктів виховної взаємодії – родини, педагогів, вихованців, педагогічні колективи, громадськість, яка виявляється у засобах етнопедагогічного виховання, які, зі свого боку, задіяні в організації життєдіяльності (норми поведінки, традиції, взаємини співробітництва, особисті взаємини) та діяльності вихованців.

Ефективність системи патріотичного виховання на засадах української етнопедагогіки визначається рівнем реалізації її мети й завдань – рівнем патріотичної вихованості особистості.

Система патріотичного виховання у своєму розвитку проходить низку етапів – становлення, відпрацювання своєї структури та змісту діяльності колективу, остаточне оформлення або перебудову. Для кожного етапу характерні специфічні завдання, види діяльності, організаційні форми, системотворчі зв'язки. Успішне функціонування системи патріотичного виховання визначається компетентним рівнем управління.

Ієрархічність, багаторівневість – властивості не лише побудови цієї системи, але і її поведінки. Цілісне функціонування системи патріотичного виховання є результатом взаємодії всіх її сторін і рівнів. Визначена система належить до найбільш складних її видів, оскільки її поведінка підпорядкована досягненню поставлених цілей виховання, освіти, розвитку й психологічної підготовки.

Висновки. Отже, патріотичне виховання є важливим компонентом системи виховної роботи. Створена система патріотичного виховання на засадах української етнопедагогіки за умови її ефективною реалізації спроможна позитивно вплинути на підвищення рівня патріотичних, морально-вольових якостей, покращення результатів гуманітарної підготовки, якості розв'язання навчально-виховних завдань.

Перспективи подальшого розвитку дослідження передбачається провести в більш досконалому напрямі вивчення проблеми з формування патріотизму в студентів на засадах української етнопедагогіки.

Список використаної літератури

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / Воропай О.– К. : Оберіг, 1991. – Т. 2. – 96 с.
2. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. Вибране / Драгоманов М. – К. : [б. в.], 1996.
3. Красильник Ю. С. Патріотичне виховання військовослужбовців Збройних сил України засобами української етнопедагогіки [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ю. С. Красильник ; Акад. пед. наук України, Ін-т вищої освіти. – К., 2002. – 254 с.
4. Киричук О. В. Концепція виховання підростаючих поколінь суверенної України / О. В. Киричук // Рад. школа. – 1991. – № 5. – С. 33–40.
5. Сковорода Г. С. Благодарный Еродий // Антология педагогической мысли Украинской ССР. – М. : Педагогика, 1988. – С. 143–151.
6. Франко І. Хома з серцем і Хома без серця / Твори. Т. 22. – [б. в.], 1973. – С. 15.

7. Шевченко Т. Г. / Кобзар / Т. І. Шевченко. – К. : Дніпро, 1974. – 624 с.

Анотації

Особливої актуальності набуває дослідження системи патріотичного виховання, ефективність якої забезпечується реалізацією в навчально-виховному процесі, що досить ефективною не тільки в межах професійної підготовки майбутніх фахівців освіти, а й у формуванні загальнолюдських і моральних цінностей та патріотичних переконань як особистісно значущих якостей. Основними завданнями роботи є виховання, збереження й розвиток матеріальної та духовної культури рідного народу; формування інтелектуально розвиненої, духовно багатой, цілісної особистості; виховання національної свідомості й самосвідомості. Методи дослідження -- народно-педагогічні методи виховання словом рідної мови, бесіда, роз'яснення, спілкування, методи стимулювання, заохочення та спонування. У статті проведено аналіз форм і засобів української етнопедагогіки, розроблено систему патріотичного виховання на засадах української етнопедагогіки. Створено систему патріотичного виховання на засадах української етнопедагогіки за умови її ефективної реалізації спроможна позитивно вплинути на підвищення рівня патріотичних, морально-вольових якостей, покращення результатів гуманітарної підготовки, якості розв'язання навчально-виховних завдань.

Ключові слова: формування, засоби, система патріотичного виховання, українська етнопедагогіка, свідомість, самосвідомість.

Александр Оноприенко, Ольга Оноприенко. Система патриотического воспитания на основах украинской этнопедагогике. Особенной актуальности требует исследование системы патриотического воспитания, эффективность которой обеспечивается реализацией в учебно-воспитательном процессе, которая достаточно эффективна не только в рамках профессиональной подготовки будущих специалистов образования, но и в формировании общечеловеческих, моральных ценностей и патриотических убеждений, как лично значимых качеств. Основными задачами работы являются: воспитание, сохранение и развитие материальной и духовной культуры родного народа; формирование интеллектуально развитой, духовно богатой, целостной личности; воспитание национального сознания и самосознания. Методы исследования: народно-педагогические методы воспитания словом родного языка, объяснение, общение, методы стимулирования, заинтересованности. В статье проведен анализ форм и способов украинской этнопедагогике, разработана система патриотического воспитания на основах украинской этнопедагогике. Созданная система патриотического воспитания на основах украинской этнопедагогике, эффективная реализация которой, способна повлиять на повышение уровня патриотических, морально-волевых качеств, улучшение результатов гуманитарной подготовки, качества решения учебно-воспитательных задач.

Ключевые слова: формирование, способы, система патриотического воспитания, украинская этнопедагогика, сознание, самосознание.

Oleksandr Onoprienko, Olha Onoprienko. System of Patriotic Upbringing on the Basis of Ukrainian Ethnopedagogics. Special topicality lies in the necessity of studying the system of patriotic upbringing, the effectiveness of which is proved by realization in educational process, which is rather effective not only in terms of professional development of future teachers, but also in the formation of human and moral values and patriotic ideas. Main tasks of the work are: upbringing, preserving and development of material and spiritual culture of native people, formation of intellectually developed, spiritually rich personality, upbringing of national consciousness and self-consciousness. Methods of investigation: folk-pedagogical methods of upbringing of upbringing with the help of the native language, discussion, communication, methods of stimulation. Forms and means of Ukrainian ethnopedagogics are studied in the paper. The system of patriotic upbringing is formed in the article, which considers its effective realization, and positive influence on raising level of patriotic, moral features, shows the results of humanitarian development and solves educational tasks.

Key words: formation, means, system of patriotic upbringing, Ukrainian ethnopedagogics, consciousness, self-consciousness.